

Baucsek Csaba[✦]

Kassa bombázásának elemzése szlovák levéltári források alapján*

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.105

A Barbarossa-hadművelet megindításakor, 1941 júniusában és júliusában a szlovák légtérben nem tapasztaltak szinte semmilyen szovjet légi aktivitást, még annak ellenére sem, hogy a német légierő (Luftwaffe) és a német véderő (Wermacht) egyes alakulatai a Szlovák Köztársaság területén állomásoztak. Szlovákia területét 1941 júniusában és júliusában nem érte bombatámadás, sőt még szovjetek által elkövetett légtérsértést sem jegyeztek fel. Vajon a kassai „téves” bombázás után a szovjet légierő, miért nem bombázta az esetleges szlovák célpontokat? Eddig végzett kutatásaim alapján alacsonynak tartom annak a valószínűségét, hogy Kassát az Eperjesre tartó szovjet gépek véletlenül bombázták. Bárki is volt a támadás végrehajtója, a célponttal tisztában kellett lennie.

KULCSSZAVAK: Kassa bombázása, szlovák levéltári iratok, szlovák légtérsértés, ismeretlen gépek, Eperjes.

Analysis of the bombing of Kassa (Košice) based on Slovak archival sources

At the start of Operation Barbarossa, almost no Soviet air activity was observed in Slovak airspace in June and July 1941, even though some formations of the German Air Force (Luftwaffe) and the German Defense Force (Wermacht) were stationed in the territory of the Slovak Republic. The territory of Slovakia was not bombed in June and July 1941, and no airspace violations by the Soviets were even recorded. After the “mistaken” bombing of Kassa, why didn’t the Soviet Air Force bomb the potential Slovak targets? Based on my research so far, I consider the probability that Kassa (Košice) was accidentally bombed by Soviet planes heading for Eperjes (Prešov) to be low.

KEYWORDS: *Bombing of Kassa (Košice), Slovak archival documents, violation of Slovak airspace, unknown planes, Eperjes (Prešov).*

✦ Nemzeti Emlékezet Bizottsága, megbízott kutató –
Committee of National Remembrance, external historian researcher. E-mail: baucsekcsaba@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0001-8708-4216>

* A tanulmány Magyarország kormánya támogatásával készült, a Tempus Közalapítvány államköltségtérítésével.

Kassa bombázásáról jelentős mennyiségű szakirodalom keletkezett. A történeszek, a szemtanúk és a szakértők mind más-más szempontok alapján közelítették ehhez az eseményhez. A témában jó néhány tanulmánykötet és cikk jelent meg. Ezek gyakran különböző megközelítésből próbáltak választ adni erre a megoldatlan rejtélyre.¹

Kassa bombázásával kapcsolatban megvizsgáltam a Külügyminisztérium és a Hadügyminisztérium korabeli jelentéseit. Atnéztem a hadügyi jelentéseket, hogy az adott időszakban a szovjet légierő a szlovák légtérben milyen aktivitást fejthetett ki, és melyek lehettek a főbb célpontok. A jelentések alapján összehasonlítottam a Szlovákia ellen irányuló feltételezett szovjet légcsapások módszerét és lefolyását a kassaival. A Kassa bombázását megelőző és az utána következő eseményeket igyekeztem úgy bemutatni, ahogy azt a szlovák levéltárakban általam elért és vizsgált források lehetővé tették.

Az eltévedt szovjet gépek tézise

Eddigi ismereteink szerint, amit Kassa bombázásáról biztosan állíthatunk, hogy a támadást három ismeretlen felségjelzésű bombázó hajtotta végre. A hangsúly az ismeretlen felségjelzésen van. A gépek hovatartozásáról több elmélet is napvilágot látott. Az egyik ilyen elmélet – amelyet több történész is elfogadott –, hogy a bombázók feltehetően szovjet gépek voltak, amelyek az eperjesi német rádióállomást akarták lebombázni. Ezt a szempontot támasztja alá a dr. Percy Ernst Schramm (1894–1970) százados magán naplójában található bejegyzés is. A százados 1941. április elejétől a Budapesten működő Magyar Királyi Honvédség Fővezérségéhez beosztott német

1 Borsányi Julián: *A magyar tragédia kassai nyitánya: az 1941. június 26-i bombatámadás dokumentációja*. München, Trofenik, 1985. Borsányi Julián: *A bustyaházi kaland*. Hadak Útján, 1983/368., 5–8. Borsányi Julián: *Az 1941. június 26-ai kassai bombatámadás „fehér foltjai”*. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 88–113. Borsányi Julián: *Két vélemény*. Honvédségi Szemle, 1992/3., 119–120. Dombrády Lóránd: *A magyar katonai vezetés szerepe a Szovjetunió elleni hadba lépésben*. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 3–24. Fomin, Vitalij: *A sárga sárok titka, avagy kik bombázták Kassát?* Honvédségi Szemle, 1993/6. szám, 9–14. Gosztanyi Péter: *Még egyszer a kassai bombázásról... Új Látóhatár*, 1972/1–6., 565. Gosztanyi Péter: *„Becsületünk mentve van”*. Új Látóhatár, 1987/1–4., 382–401. Haraszi Endre: *Kassa 1941-ben történt bombázása és „titokzatos román repülőgépek”*. New Yorki Magyar Élet, 1982/4., 11. Kun József: *A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. június–július*. Hadtörténelmi Közlemények, 1990/4., 129–150. Kun József: *A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. március–július*. Századok, 1965, 1229–1246. Kun József: *Válasz Borsányi Julián megjegyzéseire*. 1992/2., 157–159. Olasz Lajos: *Magyarország honi légvédelme 1941 nyarán*. Hadtörténelmi közlemények, 2011/2., 391–425. Ormay József: *Még egyszer a kassai bombázásról*. Hadtörténelmi Közlemények, 1992/3. 131–136. Ormay József: *Kassa bombázása: találgatások és bizonyítékok*. Hadak Útján, 1991/417., 11–13. Ormay József: *Kommunista hadtörténetés pályafordulása*. Chicago és Környéke, 1982/7., 10. Ormay József: *A Partridge-jelentések*. 1991/2., Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2. 114–122. Ölvedi Ignác: *Dokumentumok*. Honvédségi Szemle 1993/10., 22–32. Ölvedi Ignác: *Kassa bombázása – „casus belli”*. Történelmi Szemle, 1985/2., 335–366. Ölvedi Ignác: *Kassa 1941*. Magyarország, 1986/25., 23. Ölvedi Ignác: *Kassánál a fehér foltok megmaradtak*. Honvédségi Szemle, 1992/3., 90–96. Pataky Iván: *A magyar légóttalom 1917 és 1945 között*. Honvédségi Szemle, 1993/9., 8–17. Sárhídi Gyula: *Megjegyzések Kassa fehér foltjaihoz*. Honvédségi Szemle, 1992/11. 94–98. Szabó A. Ferenc: *Kik szálltak gépen fölé?* 2002/156., 36–37. Szabó Péter: *A 2. magyar hadsereg keleti hadszíntérre küldésének előzményei*. Honvédségi Szemle, 1992/6., 30–34. Szakály Sándor: *„... Magyarország és a Szovjet-unió között a hadiállapot beállott”* Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 27–43. Széles Róbert: *Szovjet történetés Kassa bombázásáról*. Magyar Hírlap, 1991/24., 1991.07.06, 8. Thomas L. Sakmyster: *Magyar katonatisztek és Kassa bombázása*. Történelmi Szemle, 1985/2., 367–373.

összekötő törzsben szolgált. Ennek feladata volt, hogy katonai, illetve katonapolitikai kérdésekben képviselje a német vezetés érdekeit, és gondoskodjon a két ország közötti szoros kapcsolat fenntartásáról.² Kassa bombázásával és Eperjessel kapcsolatban a naplójában a következő feljegyzés olvasható:

„Június 26.

Ebéd után újra felmentem várbeli hivatalomba azzal a bizonyossággal, hogy ma is csak tétlenkedem. Tévedtem. Egy ismerős őrnaggyal találkoztam. Ő újságolta, látható boldogsággal: az oroszok Kassát bombázták és egy Máramarosziget felé tartó vonatot végig géppuskáztak. Számos halotról és sebesültről van tudomásuk. Ezek a repülőök! Kiténtetést érdemelnének, tölgyfalombokkal és kardokkal! Persze az is lehet, hogy a bombákat a szlovákiai Prešovnak (Eperjes)³ szánták, ahol nekünk fontos hírközpontunk van. Ennek létezéséről kémeik, vagy légköri bemérések útján értesülhettek. Akárhogy is van: tény, hogy a bombák Kassára estek, az ottani laktanyát és postahivatalt találták el. Károk keletkeztek. Ezeket azonban – ha ez fontos nekünk – hamar rendbe lehet hozni.⁴”

Érte-e bombatámadás Eperjest, illetve Szlovákiát, 1941 júniusa és augusztusa között?

Amennyiben a dr. Percy Ernst Schramm naplójában leírtak igazak, és Eperjesen fontos hírközlési központjuk volt, akkor – véleményem szerint – június 26-án és a bombázást megelőző napokban több bombatámadásnak is érnie kellett Szlovákiát, egyben Eperjes városát – legalább is eleinte ezt feltételeztem. Esetleg így történhetett a téves bombázás is. Kutatásom fontos célja volt, hogy megvizsgáljam, hány berepülés történt Szlovákia légtérébe, és a szovjet gépek hányszor és milyen útvonalon támadhattak. Több történéssel is konzultáltam, köztük Szakály Sándorral, valamint Simon Attila és Tömösközi Ferenc felvidéki történészekkel, akik szintén azt javasolták, hogyha módomban áll, kutassam fel a szlovák légierő hadműveleti naplóját. A naplóban található bejegyzések, jelentések a legpontosabbak, és megbízhatóan foglalják össze az adott időszakban, a kérdéses légtérben lezajlott eseményeket. Felkerestem a Szlovák Katonai Történeti Levéltárat, ahol megtaláltam a légierő parancsnokságának (Veliteľstvo vzdušných zbraní) „Hadműveleti naplók és jelentések” (Vojnové denníky a hlásenie)⁵ (1. ábra) cím alatt vezetett 203 oldalas, szlovák nyelvű naplóját. A naplót 1941. június 24-én kezdték el vezetni, vagyis egy nappal azelőtt,

2 Kun 1990, 129.

3 A Vojenský historický archív VHA – (Katonai Történeti Levéltár KTL) dokumentumai között utalást találtam a Hughes-féle táviróra és a hozzá kapcsolódó vonal kiépítésére. A vonalat 1941 március végén kezdték kiépíteni Eperjes és Homonna között, valamint a Német Birodalom területén lévő Rzeszów irányába. A munkálatokkal április 26-án végeztek. Eperjesen az újonnan lefektetett vonal táviróközpontja nem a postán volt, hanem a vasútállomás egyik épületében, mivel a posta a vonal fogadására nem volt alkalmas. KTL-Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium 1941, titkosított iratok, 10. karton, „Eperjes-Kassa Hughes” 1941. április 7.

4 Kun 1990, 135.

5 KTL – Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30.

1. ábra.

*A szlovák légierő 1940–1945, 10. karton,
Hadművelési naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30. borító.
Katonai Történelmi Levéltár, Nagyszombat*

(A szerző felvétele)

hogy a Tiso-féle Szlovákia a Német Birodalom oldalán belépett a Szovjetunió elleni háborúba. A napló a szovjetek ellen felvonuló szlovák légierő napi jelentéseit, mozgásait és legfontosabb eseményeit tartalmazza egészen 1941. október 30-ig, az egység visszavonásáig és a frontról történő hazatéréséig. A Szovjetunió elleni hadműveletben a 12. és a 13. vadászszázad, és a szlovák légierő 1. felderítő repülőrajja vett részt.⁶ A hadművelési területen zajló eseményeken kívül a napló a szlovák légtérben előforduló mozgásokat is megőröki. A június 22. és július 24-e közötti időszakot részletesen áttanulmányoztam, mert a szlovák légtérben és Eperjes környékén ez alatt a néhány hét alatt jelentős szovjet aktivitást feltételeztem. A napló szerint az adott időszakban sem Eperjest, sem Szlovákia más területeit, fontosabb ipari létesítményeit⁷, de még a Szovjetunió ellen felvonuló szlovák légi egységek ideiglenes repülőtereit sem érte egyetlen szovjet bombatámadás sem.

6 Klubert 2016, 138–139.

7 Légitámadások elleni intézkedések cím alatt a Ministerstvo národnej obrany – MNO (Nemzetvédelmi Minisztérium NM) 1941. április 7-én útmutatót bocsájtott ki. Ennek alapján az ország területén található jelentősebb stratégiai üzemeket, létesítményeket öt ipari csoportba sorolták. Légvédelmi és légoltalmi intézkedéseket kellett bevezetniük, mivel kiemelt jelentőségük miatt, egy bombatámadás esetén elsődleges célpontul szolgálhattak volna. Az öt település:

1. Zsolna (Žilina) 18,
2. Zólyombrézó (Podbrezová) 8,
3. Korompa (Krompachy) 11,

Igazolt légtérsértések Szlovákiában 1941 júniusa és augusztusa között; a Kassát bombázó gépekkel kapcsolatos feljegyzések

A következő részben az eddig megismert források, így a hadműveleti napló és a szlovák külügyminisztériumi jelentések alapján összegzem az 1941. június 21-e és 1941 júliusa közötti időszakban szovjetek által elkövetett légtérsértések valós és feltételezett voltát. Megjegyzem, hogy a naplóba bejegyzett jelentések nem időrendi sorrendben követik egymást. Így például a 26-án történteket 28-án, a jelentés beérkezésekor iktatták.

A szlovák hadműveleti naplóba 1941. június 28-án a következőt jegyezték be: *„A következő problémát jelentem. Nincs betartva a 31.008-as rendelet, amely megtiltja a nem bejelentett átrepüléseket. Sem a saját, sem a szövetséges gépek nem jelentik be a felszállást; ha azt be is jelentik, nem jelentik be, hogy hol fognak leszállni. Ezzel a tevékenységgel a saját gépeinket veszélyeztetik, és a légtérbe belépő idegen gépek ellenőrzése egyre nehezebb.”*⁸ A jelentés alapján megállapítható, hogy a légtérben jelentős volt a szövetséges gépek aktivitása, beazonosítási nehézségeik voltak, de szovjet gépekről nincs említés. A napló további bejegyzéseinek kontextusából kitűnik, hogy az „idegen gép” megnevezés a beazonosítatlan német, vagy szövetséges gépeket jelenti.

A hadműveleti napló következő bejegyzése említést tesz egy rövid ideig tartó légtérsértésről, amely már összefüggésbe hozható a kassai eseménnyel. Az első bejegyzés, amely ellenséges gépek megjelenésére utal, június 28-án került a naplóba. A jelentés szövege szó szerinti fordításban a következőt tartalmazza: *„Beérkezett a »Vojtech (Béla)« parancsnokságról a jelentés, amely szerint 26-án légiriadó volt elrendelve 13:30 órakor a Központi Parancsnokság utasítására. »Ellenséges repülő Márkusfalva (Markušovce) felett.« A készenléti vadászok azonnal felszálltak és várakozó állásba helyezkedtek, várták az ellenséges gépeket. 15 percet tartott a riadó, miután észleltük, hogy a repülők más irányba távoztak. Több mint valószínű, hogy azok a gépek lehettek, amelyek Kassát bombázták, és a bombázás után hazafelé tartottak. A területünk felett nem jelentek meg.”*⁹

A június 26-án végrehajtott bombázással kapcsolatban a külügyminisztériumi iratok között is található feljegyzések. A szlovák állambiztonság a kassai bombázással kapcsolatban a külügyminisztériumnak 1941. július 9-én a következő levelet küldte:

4. Nemeskosztolány (Zemianske Kostol'any) 7,

5. Míava (Myjava) ipari csoport a 8 hozzárendelt ipari létesítménnyel.

A felsoroltak mellett, a katonaság szempontjából különösen fontos további 7 ipari létesítményt is feltüntettek. 49 településen összesen 59 olyan ipari létesítményt neveztek meg, amelyek bombatámadás esetén potenciális célpontként szolgálhattak. KTL – Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium Szlovák Köztársaság 1939–1945, bizalmas iratok, 119. karton, „Légítámadások elleni intézkedések” 1941. április 7.

Az ország területén 1941 júniusában még számos potenciális célpont lehetett (hidak, vasúti csomópontok, német és szlovák katonai létesítmények stb.), de ezek kutatásával bővebben nem foglalkoztam, mert elsősorban a Kassához hasonló jelentőségű célpontokat helyeztem előtérbe.

8 KTL – Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések, 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30., bejegyzés 1941. június 28., 19.

9 Uo. 20–21.

„Tárgy: Idegen gépek átrepülése Szlovákia területén
Tisztelettel adom tudomásukra a rozgonyi csendőrállomás 177/41 bizalmas jelentését, ami július 7-én érkezett be hozzám:

»Jelentem, hogy 1941. július 26-án 13:10 órakor Nagymihály – Kassa vonalon, Szlovákia légtérén átrepült, 1300-1500 méter magasban három ismeretlen felségjelzésű hárommotoros bombázó. Kassa felett csökkentették a magasságukat, és talán 8-10 bombát dobtak le. Ezután három perccel később, dél felé Kassa – Miskolc vonalán hagyták el a területet.

14:55 órakor Miskolc – Kassa vonalon 3 kétfedelelű egymotoros ismeretlen felségjelzésű repülőgép a kassai repülőtérré meredek repülésben bombát vetett. A bombák számát nem lehetett megállapítani.¹⁰ Két perccel később szintén Miskolc – Kassa vonalon repültek tovább.

16:33 órakor magyar terület felett Miskolc – Kassa irányából egy egymotoros kétfedelelű ismeretlen felségjelzésű gép, zuhanó repülésben a kassai repülőtérré bombákat dobott le és két perc elteltével tovább repült Kassa – Miskolc irányába.¹¹

Szlovák területen Benyék (Beniakovce), Rás (Hrašovnik), Rozgony (Rozhanovce), Alsóolcsvár (Nižný Olčvar), Felsőolcsvár (Vyšný Olčvar) és az Eperjesi járás területén nem dobtak le bombákat. A kassai bombatámadás után a város felett füst volt megfigyelhető. Másnap magyar állampolgároktól, akik a határ közelében dolgoztak, azt az információt kaptuk, hogy a bombák a kassai posta épületét, a volt Štefánik-kaszárnyát, a főpályaudvart és lakóházakat találtak el, valamint támadás érte a Miskolc – Kassa vonalon közlekedő gyorsvonatot. Kassán néhányan meghaltak, és páran megsebesültek.«

A keletkezett károk nem tudtuk megállapítani. A magyar légvédelem erősen tüzelt az ágyúkkal és gépfegyverekkel. A szlovák lakosság a határ mellett passzívan viselkedik a kassai lakosok nagyon diszciplináltak.

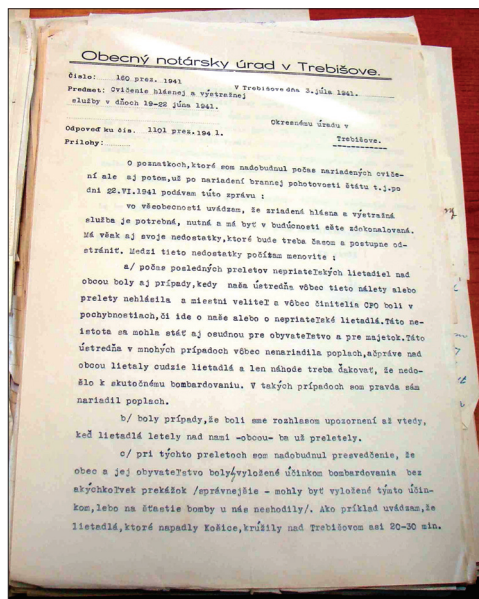
*Biztonsági hivatal elöljárója*¹²

A jelentés szövegét olvasva egyértelműsíthető, hogy a Kassát bombázó gépek kelet felől a Nagymihály – Kassa vonalon közelítették meg célpontjukat, és a magyar határtól számítva mintegy 8-13 kilométer mélyen repülhettek a szlovák légtérben. Mivel a rozgonyi csendőrállomás ezen a vonalon fekszik, így a szolgálatban lévő csendőrök (szemtanúk) a repülő irányáról, mozgásáról viszonylag pontos leírást adtak. Vagyis a gépek Kassa fölé nem délkeletről, hanem keletről érkeztek. Szabó János földmérő, aki az említett időszakban Kassaujfalu határában tartózkodott,

10 Ezek a gépek valójában a Bánhidi Antal vezette repülőraj gépei lehetettek, amelyek 14:48 perckor értek a város légtérébe. A repülő megjelenésekor Kassán légiradót rendeltek el, a légvédelem tüzelni kezdett. Mivel a gépek nem dobtak le bombát, a csendőrök valószínűleg a légvédelem dőrejét vélték bombarobbanásnak. Ölvedi 1985, 359.

11 Szabó János földmérő, aki Kassaujfalu határában tartózkodott, szintén ellenséges gépnek nézte Kiss Zoltán CR 32-es vadászgépét, amely Kassán kísérelt meg leszállni. Borsányi 1985, 71. Véleményem szerint ugyanakkor, a rozgonyi csendőrőrs tagjai a légvédelmi ágyúk zaját gondolták bombák robbanásának.

12 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Pozsony 1941. július 9., a szlovák állambiztonság jelentése az idegen gépek átrepüléséről Szlovákia felett.

2. ábra.

*A tőketerebesi jegyző jelentése a Tőketerebesi Járási Hivatal számára, 1941. július 3.
Tőketerebesi Állami Levéltár, Tőketerebesi Járási Hivatal*

(A szerző felvétele)

szintén azt állította, hogy a gépek keletről érkeztek. A téma egyik kiváló ismerője és kutatója, a hadtörténész Borsányi Julián (1903–1992) határozottan cáfolja, hogy a gépek kelet felől jöttek, szerinte csakis délkelet felől érkezhettek, mivel a bombázás iránya ezt támasztja alá.¹³ Ebben az esetben a szlovák légtérben tartózkodó három gép Kassa előtt a keleti irányt ereszkedés közben egy enyhe fordulóval délkeletire változtatta. Véleményem szerint Szabó János akkor láthatta a gépeket, mikor ezt a manővert végrehajtották.

A Tőketerebesi Állami Levéltárban egy rendkívül figyelemre méltó dokumentum található Kassa bombázásával kapcsolatban (2. ábra). A tőketerebesi jegyző 1941. július 3-án a Tőketerebesi Járási Hivatalnak felhaborodva jelentette, hogy amikor ellenséges gépek repültek át a község felett, a (Civilná protiletecká ochrana – Polgári Légvédelem) Polgári Légvédelmi Központ ezeket az átrepüléseket nem jelentette, mert a helyi parancsnok, vagy a helyi Polgári Légvédelmi Központ vezetése nem volt benne biztos, hogy ellenséges vagy baráti gépek voltak-e. Ez a bizonytalanság a jegyző szerint a község lakossága számára végzetes is lehetett volna, mivel a légvédelmi központ több esetben nem rendelt el riadót. Csak a szerencsének volt köszönhető, hogy náluk nem bombáztak. Jelentésében Kassa bombázására hivatkozik: „Példaként említeném azokat a gépeket, amelyek Kassát bombázták. Tőketerebes felett köröztek úgy 20-30 percet, magasan repültek, nem lehetett őket felismerni még távcsövön keresztül sem,

13 Borsányi 1985, 74.

mivel szép napos idő volt és a napsugarak nagyon vakítottak. Ezek a gépek teljesen elpusztíthaták volna a községet. Ugyanígy történt 2 napra rá,¹⁴ amikor a település felett nem is olyan magasan 18 bombázó repült el. A gépek nemzetiségét ismét nem tudtuk felismerni. Több mint valószínű ellenséges gépek lehettek, mert miután elhagyták a légterünket Magyarország irányából detonációt és erős tüzéségi párbajt lehetett hallani.”¹⁵ Ez egy érdekes jelentés, csak-hogy ezekről a légtérsértésekről bejegyzést, vagy legalább utalást az eseményre, sem a Katonai Történeti Levéltárban, sem a légierő fondjai között, sem a Szlovák Nemzeti Levéltárban nem találtam. Úgy tűnik, mintha a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium ezeket a gépeket teljesen figyelmen kívül hagyta volna. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nincs erre az eseményre vonatkozó bejegyzés, de eddig végzett kutatásaim során erre a jelentésre nem találtam visszacsatolást. Egy másik kérdés, hogy a szlovák és a német légvédelem miért volt ennyire inaktív. Miért nem keltette fel a figyelmét senkinek, hogy azok a „szovjet gépek”, amelyek később Kassát bombázták, 30 percen keresztül Tőketerebes felett köröztek? Felmerül a kérdés, vajon 1941. június 26-án ellenséges légtérben megengedhette-e magának egy támadó szovjet légi egység, hogy csak úgy észrevétlenül körögzessen. Érdekes és megválaszolásra váró kérdés, hogy június 26-án és 29-én a Magyarországot célba vett gépek miért mindig szlovák légtérből támadtak. A tőketerebesi jegyző jelentése megerősíti a rozgonyi csendőrállomás jelentését, amely szerint a Kassát támadó gépek szlovák légtérben haladtak.

Vajon miért nem iktatták a tőketerebesi jegyző jelentését, miért nem jelentett egyetlen légvédelmi figyelőszolgálat vagy figyelő állomás sem? Lehetséges, hogy felsőbb parancsot teljesítettek, de ennek bizonyításához még több, eddig ismeretlen dokumentumot szükséges feltárni.

A következő légtérsértés 1941. június 29-én történt. A Magyar Királyi Honvéd Légi Erő gépei a szlovák légtérrel két alkalommal sértették meg. Először a Tőketerebesi járásban Vécse (Vojčice) község mellett kényszerleszállást hajtott végre az F-278-as gyártási számú Weiss Manfréd WM-21 Sólyom kétfedelű közelfelderítő gép. A felderítőgépen tartózkodó két pilóta tájékozódási hiba miatt került a szlovák légtérbe, s miután elfogyott az üzemanyaguk, kénytelenek voltak leszállni.¹⁶

A külügyminisztériumi iratok szerint hasonló okokra hivatkozva 8 óra 25 perckor Poprád mellett, egy magyar felségjelzésű Junkers Ju 86B-139-es bombázó szállt le 4 fős személyzettel. A legénység beszámolója szerint Debrecenből hajnali 3 órakor szálltak fel, úticéljuk a szovjet Stryj bombázása volt. Feladatuk végrehajtása után bázisukra akartak visszatérni, de a ködös időben eltévedtek, és kénytelenek voltak Szlovákiában leszállni. A legénységet Nyárády Lajos főhadnagy, Markovics István hadnagy és két altiszt alkotta. A magyar követség azonnal felvette a kapcsolatot

14 Június 29-én a légtérben Munkács és Csap környékén több kisebb szovjet kötelék jelent meg. 11 óra 25 perckor hét bombázóból álló raj Tupoljev SB-2 (ANT-40) Csap ellen kísérelt meg légitámadást, közülük hármat a helyi vadászok lelőttek – közlik egy jelentésben. A Csap – Eszény vasútvonalat is ez a kötelék támadta. Hadtörténeti Levéltár, Vezérkari főnökség irata, Napi helyzetjelentések. 1941. 43. fol.

15 Tőketerebesi Állami Levéltár, Tőketerebesi Járási Hivatal, Polgári Légvédelem gyakorlata – rádió-telefonhálózat, a tőketerebesi jegyző jelentése a Tőketerebesi Járási Hivatal felé, 1941. 07. 03.

16 KTL – Nagyszombat: i. m. bejegyzés 1941. június 29., 22–23.

a szlovák féllal, s miután az iglói (Spišská Nová Ves) szlovák repülőbázis ellátta őket üzemanyaggal, a két gép még aznap 18:15-kor hazarepült.¹⁷

Ezek az eseteken kívül a szlovák légtér megsértésére utaló más feljegyzést 1941 júniusa és júliusa között nem találtam. A hadműveleti naplóban a Sambor környékén állomásozó szlovák légierő egységeivel kapcsolatban egy említésre méltó bejegyzés található: *„...a repülőrajaink harci tevékenysége eddig felderítő repülésekből állt Sambor környékén, csapataink felfejlődését fedeztük és figyeltük. Napról napra új repülőterre kell áttelepülnünk, ami nagyon kimeríti az erőnket és a készleteinket.”*¹⁸

Július 13-án a naplóban ez olvasható: *„A szovjet légierő részéről eddig semmilyen tevékenységet nem tapasztaltunk, legalábbis az operációs (hadműveleti) területünkön belül. Lehetséges, hogy a légierjük annyira meggyengült, hogy a német túlerőnek köszönhetően nem is mernek mutatkozni. Mivel a fronton sem mutatkoznak, kicsi az esély rá, hogy Szlovákiát megtámadják, ennek köszönhetően a háttérországban az egységeknél főleg éjszaka könnyítették meg a szolgálatot.”*¹⁹

A szlovák történetírás is részletesen foglalkozik a szlovák légierő Szovjetunió elleni hadjáratával. A témával kapcsolatban Peter Šumichrastnak a Szlovák Katonai Történeti Intézet igazgatóhelyettesének és vezető kutatójának a munkáját emelném ki. A Slovenské letectvo na východní frontě 1941–1943 (A szlovák légierő a keleti fronton 1941–1943) című, cseh kiadású monográfiájában ő is arra a következtetésre jutott, amely szerint: *„A szlovák légierő bevetésével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy 1941. július 20-áig semmilyen jelentősebb harci cselekményre nem került sor. A szlovák légierő gépei a német felderítő gépekkel közös bevetéseken vettek részt, s ezalatt nem találkoztak szovjet gépekkel”*.²⁰ Šumichrast kutatásai alapján az első, szovjet részről elkövetett bombatámadás a szlovák légierőt 1941. július 24-én érte, amikor a szlovák gépek a mai Ukrajna területén lévő vinicai repteren állomásoztak. A reptér északi részére 20 óra 35 perckor három Tupoljev SB-2 (ANT-40)²¹ típusú szovjet gép, 3500 méter magasból 12 bombát dobott le. A támadás nem okozott jelentősebb károkat, és nem követelt emberi áldozatot.²²

A témában járatos történészek azt a következtetést is levonhatják, hogy a szlovák légvédelem valószínűleg azért nem észlelt szovjet légtérsértést, mert nem volt elég fejlett a légvédelme és a légtálcái megfigyelő egységei sem álltak a helyzet magaslatán. Ez a feltételezés azonban cáfolható, mert az 1939-es magyar – szlovák pár napos „kis háború” után a szlovák légvédelem igen aktív volt a határ déli szakaszán, és igyekezett minden magyar légtérsértést feljegyezni. A szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal (Ústredňa štátnej bezpečnosti) 1940 áprilisa és júliusa között a szlovák Külügyminisztériumnak 23 magyar légtérsértést jelentett. Ezek között

17 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonság jelentése a Kvetnica mellett leszálló magyar gépekről, Pozsony 1941. 07. 10.

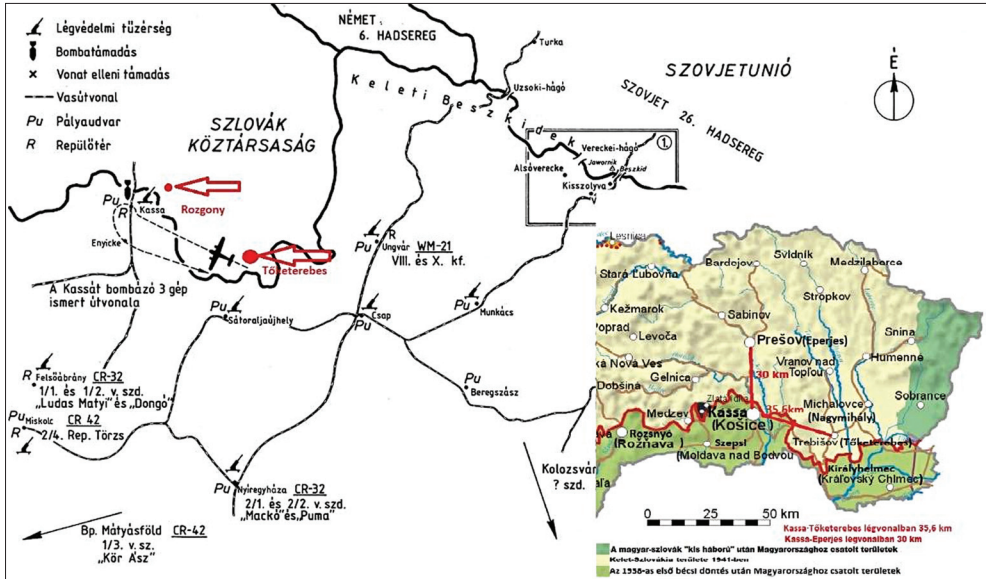
18 KTL – Nagyszombat: i. m., bejegyzés 1941. 07. 05., 44.

19 Uo. bejegyzés 1941. 07. 13., 62.

20 Šumichrast 2006, 47–49.

21 ANT-40, SB (oroszul: *СБ – Скоростной бомбардировщик* [szkorosztnoj bombargyirovcsik], magyarul: gyorsbombázó), vagy fejlesztési nevén CAGI-40

22 Šumichrast 2006, 52–53.

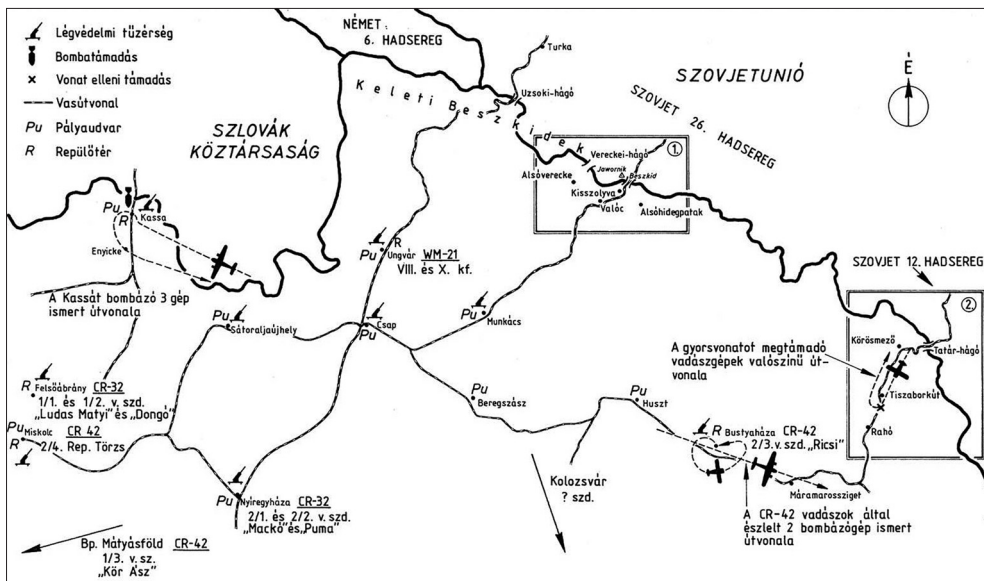
3. ábra.

Az 1941. június 25–26-i légi helyzetet ábrázoló térkép
 A jobb alsó sarokban Kelet-Szlovákia 1941-es térképének részlete
 (Térkép forrása: Borsányi 1985, 231.)

4. ábra.

Kelet-Szlovákia 1941-es térképe a szerző általi kiegészítésekkel
 (Térkép forrása: Gurnák Daniel 2004. Dejepisny atlas – Štáty v premenách storočí, Mapa Slovakia)

5. ábra.

Az 1941. június 25-26-i légi helyzetet ábrázoló térkép

(Térkép forrása: Borsányi 1985, 231.)

voltak polgári és katonai gépek is. A gépek berepülési irányáról, katonai vagy polgári voltáról viszonylag pontosan jelentettek.²³ Miután Szlovákia hadat üzent a Szovjetuniónak, nem hiszem, hogy a szlovák légvédelem kevésbé lett volna éber, és ne észlelte volna a szovjet berepülést. Érdekes, hogy míg a szlovák Hadügyminisztérium a magyarok részéről elkövetett légtérsértéseket részletesen iktatta, addig a tőke-terebesi eseményt figyelmen kívül hagyta.

Ha figyelembe vesszük, hogy Szlovákia területét 1941 júniusa és júliusa között nem érte „igazol” szovjet légtérsértés, akkor Vitalij Fomin orosz ezredes (hadtörténész) kutatásait és állításait támasztják alá a hadtörténeti napló jelentései és az eddig felszínre került dokumentumok. Vitalij Fomin az Orosz Föderáció HM Központi Irattárának anyagait az 1980-as évek végén és a '90-es évek elején tanulmányozta át. Megtalálta a szovjet légierő és a hadsereg 1941. június 26-ai hadijelentéseit és beszámolóit. A dokumentumok tartalmazzák az aznapi bevetési célokat, menetvonalakat, továbbá a bevetett eszközöket és a veszteségeket. A kutató elsősorban a délnyugati irányban végrehajtott bevetésekre összpontosította a figyelmét. Szovjet területről 1941. június 26-án Románia és határövezete objektumai ellen hajtottak végre bevetéseket. A határ menti szovjet légierő fő feladata a német szárazföldi erő harckocsijainak megsemmisítése, és a német csapatok előrenyomulásának megakadályozása volt. Vitalij Fomin a hadijelentések tanulmányozása során egyetlen olyan útvonalat

23 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal jelentése a magyar gépek folyamatos légtérsértéseiről, Pozsony 1940. 07. 08.

sem talált, amely június 26-án egy véletlen kassai bevetéshez vezethetett volna. A szovjet légierő olyan célpontok ellen hajtott végre bevetéseket, amelyek legalább 250-300 km-re voltak Kassától. A szovjet frontlégierő gépei nem voltak alkalmasak 30 darab 100 kg-os bomba szállítására, a távolsági gépek pedig nem kaptak bevetési parancsot Kassa közelében.²⁴

A magyarországi történettársadalom Vitalij Fomin kutatásainak nem szentelt kellő figyelmet. Fomin a hadbalépés 50. évfordulója alkalmából 1991. június 20–21-én a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, az MTA Történettudományi Intézete és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia szervezésében megtartott nemzetközi tudományos konferencián kijelentette, hogy a németek Kassát a csehektől 1938-ban elkönfiskált Tupoljev SB–2-es (ANT–40) gépekkel bombázták. Ennek az állításnak a valótlanására Ormay József mutatott rá, ugyanis ezek a gépek egyenként csak 6 darab 100 kg-os bombát tudtak volna a célhoz szállítani. Ormay József megkérdőjelezte Vitalij Fomin levéltári kutatásait is: *„Meg lehet kérdőjelezni az összesített jelentések megbízhatóságát is. Ha átvizsgálták is Hevesi Ákossal az 1941. június 26-ra vonatkozó összesített jelentéseket a nyugati front repülő tevékenységéről és azokban semmiféle adatot nem találtak Kassa bombázásáról, az még nem zárja ki a bombázás lehetőségét. Felmerül a kérdés, hogy az összesített jelentéseket minek alapján összesítették? Mennyire voltak azok a jelentések, amelyekből az összesítést végezték, megbízhatóak? Mindent megfontolva meg lehet állapítani azt, hogy Fomin ezredes érvei nemhogy meggyőzőek lennének, hanem ellenkezőleg, azt mutatják, hogy nincs elfogadható érve Kassa szovjet bombázásának cáfolására.”*²⁵

Eddigi kutatásaim, valamint a szlovák levéltári dokumentumok alapján Ormay Józsefnek azon állítása megkérdőjelezhető, amellyel a bevetések irányaival kapcsolatban kétségbe vonta Fomin ezredes megállapításait. Szlovákia nem szerepelt a célpontok között, holott június 25-én hadat üzent a Szovjetunióknak. A szovjet légierő az adott időszakban Szlovákia légterében nem követett el igazolt légtérsértést, tehát Kassa véletlen bombázása kizárható.

Biztosak lehetünk-e abban, hogy az összes Kassára ledobott bomba 100 kg-os volt?

Alábbiakban összehasonlítom a Szlovákia területén, 1941 júniusa és októbere között elkövetett szovjet bombatámadások végrehajtási módszerét és jellegzetességét.

Tény, hogy Kassa bombázását három, viszonylag alacsonyan (800–1000 méteren) repülő gép hajtotta végre. A célpontokra 30 darab bombát dobtak le, amelyek közül 28 robbant fel, a besült dögbombák²⁶ 100-kg-osak voltak. A megtalált dögbombák alapján a felrobbant bombákat 100 kg tömegűeknek becsülték. Egyes vélemények szerint lehettek közöttük ennél nehezebbek is.

Figyelemre méltó, hogy az 1941. július 15-én megjelent Légoltalmi Közlemények címlapján a szerző a bombák tömegét 150 kg-ban határozta meg.²⁷ Ekkorát tévedtek

24 Fomin 1993, 11–12.

25 Ormay 1992, 132, 136.

26 Unexploded Ordnance (UXO), vagy felnemrobbant bomba, „döglött” bomba

27 Légoltalmi Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap.

volna a Légoltalmi Közleményekben? Mi alapján közölték ezt az adatot? Ennek a jelentésnek a magyarázatával nem találkoztam, sem Ormaynál, sem Borsányinál. Elmondható, hogy egy precízen végrehajtott, gyors, romboló hatású, anyagiakban és emberéletekben egyaránt nagy károkat okozó bevetésről van szó. Korábbi feltevésem szerint, amennyiben Szlovákia területét érték is szovjet bombatámadások, akkor azok egy részének hasonló módon, valamint hasonló intenzitással és sikerrel kellett lezajlaniuk. Ezt a feltételezést mindaddig fenntartottam, amíg a hadtörténeti és a külügyminisztériumi dokumentumokba bele nem tekinthettem.

1941-ben a légierő hadműveleti naplójába Szlovákia területét ért „szovjet bombázásról” egyetlenegy bejegyzés került. A hadműveleti napló szerint 1941. augusztus 18-án, reggel 8:50-kor egy déli irányból érkező ismeretlen felségjelű gép, egy Trencsén melletti vasúti hídra, 4000 méteres magasságból két bombát dobott le. A bombák a Vág folyóba estek, kárt nem okoztak. Ugyanazon a napon 9:05-kor egy azonosítatlan felségjelű repülőgép Sztrecsény (Strečno) mellett három bombát dobott le. A cél ismét egy vasúti híd volt. A bombák a közeli erdőbe csapódtak be, anyagi kárt nem okoztak.²⁸ Érdekes, hogy mennyire hasonlít a két bombázás módszere és hatékonysága. A gépek, biztonságuk érdekében nagy magasságban haladó távolsági bombázók lehettek, amire a bombázás pontatlansága is utal. Meglepő, hogy a két támadás során összesen csak öt bombát dobtak le. Tehát, az egymásután rövid időn belül elkövetett két „szovjet bombatámadás”, és a Kassára mért bombázás között nincs hasonlóság.

A sztrecsényi bombázást részletesen elemző, és a bombatölcsérek méretére is kiterjedő jelentésben érdekes adatokra lettem figyelmes. Ha a dokumentumban szereplő adatokat összehasonlítjuk a kassaival, akkor a bombák tömegét illetően újabb kérdések merülnek fel. A jelentésben pontosan leírják, hogy a két bomba egymástól 80–100 méter távolságra csapódott be az erdő talajába. A kráter mélysége 80 cm, az átmérője 6 méter volt. A kráter átmérője alapján a bombák típusát 100 kilogrammos szovjet bombaként határozták meg. A harmadik bomba kráterét nem találták meg. A talaj típusát kötött, enyhén kövesként jellemezték.²⁹

A kassai bombák krátereiről Borsányi Julián munkájában a következő elemzés olvasható:

„A puszta földben robbant bombák által okozott bombatölcsérek méretei eléggé megbízható adatokkal szolgálnak a bombák tömegére vonatkozóan. Az ilyen bombatölcséreket szinte »névjegynek« lehet tekinteni. A tizenegyedik és tizenötödik bomba (a polgármesteri kárjelentés vázlatának számozása szerint...) a Bethlen Gábor körút 29-es számú ház kertjében robbant fel, hét méter átmérőjű tölséért vájva. A tizenkilencedik bomba a Kis utca 7-es számú ház kertjében robbant, és nyolc méter átmérőjű tölséért vájt ki-, olvashatjuk a hivatalos jelentésben. A tizenhatodik és a huszonhetedik bombáról azt írja a jelentés, hogy az előző bombákhoz hasonlóan robbantak.“

28 KTL-Nagyszombat: i.m. Jelentés 1941. 08. 18., 143–142.

29 KTL-Nagyszombat: Szlovákia 1. Hadosztály Parancsnokság 1941, Honvédtiszt, levelezések, iktatási szám 9301-10300, 62. karton.

A bombatölcsérekkel kapcsolatban Borsányi még a következő adatokat közölte:

„...az 50 kg-os bombák késleltetett gyújtással 5-4 méter átmérőjű tölcseért vájnak ki a talajból. A 250 kg-os bombák késleltetett gyújtással 9 méteres átmérőjű tölcseért vájnak ki. A bombatölcsérek mérete nem képezheti vita tárgyát. Amikor ezeket a méreteket leírták, még nem tudhatták, hogy milyen nagy jelentőségű adatokat jelentenek ezek a kassai bombázás körülményeit kutató történészek számára. Ha a talaj fizikai összetétele (agyagos, homokos, humuszos talaj) miatt kisebb eltéréseket számításba kell venni, akkor is ugyanarra a következtetésre fogunk jutni, nevezetesen, hogy a kassai bombák 50 kg-osnál nagyobb és a 250 kg-osnál kisebb súlyúak (tömegűek) voltak.”³⁰

A kráterek nagyságát illetően Borsányi elemzése megegyezik a sztrecsényi bombatölcsérek kiértékelésével, vagyis a 6 méter átmérőjű krátert minimum 100 kg-os bomba okozhatta, az 50 kg-os kizárt. Ebben az esetben, ha a Sztrecsény mellett felrobbant 100 kg-os szovjet bombák krátere 6 méter átmérőjű volt, akkor miként lehetséges, hogy a Kassán lemért bombatölcsérek elérték a 8 méter átmérőt is. Amennyiben a 8 méter átmérőjű kassai krátert összehasonlítjuk a sztrecsényivel, és az ott ledobott bombák súlyával, akkor a kassai bombák súlya egyenként minimum 150 kg-os lehetett. Akkor viszont mivel magyarázhatók a fel nem robbant 100 kg-os, úgynevezett „dögbombák”?

Az 1941. július 15-én megjelent Légtalmai Közlemények címlapján a következő szöveg olvasható: *„Amint már közöltük, a támadást 3 kétmotoros szovjetorosz bombázógép hajotta végre, melyek 29 db., egyenként 150 kg-os bombát dobtak le. Az egyik fel nem robbant bomba orosz eredete pontosan megállapítható volt. A bombák átmérője 35 cm, a bombatest hossza 80 cm volt.”³¹* A Légtalmai Közlemények vajon miért írta, hogy a bombák 150 kg-osak voltak? Úgy vélem, hogy Borsányi a kráterek nagysága alapján határozta meg a bombák tömegét. Figyelemre méltó, hogy a korábban áttekintett tanulmányokban és munkákban a bombák tömegét illetően nem találok megfelelő magyarázattal arra, hogy az 1941. július 15-én megjelent Légtalmai Közleményekben miért írtak 150 kg-os bombákról. Ha figyelembe vesszük a rendelkezésre álló adatokat és forrásokat, akkor nemcsak a gépek hovatartozása bizonytalan, hanem a bombák tömege is. A bombák tömegére és a kráterek nagyságára vonatkozóan akkor kaphatnánk kielégítő választ, ha rendelkezésre állnának 100 kg-os bombák, és a honvédség, ellenőrzött körülmények között, robbantási szakemberek bevonásával, a kassaihoz hasonló összetételű, művileg létrehozott talajban el tudna végezni legalább 5 tesztrobbantást. A bombák tömegét illetően ezek a tesztek számos kérdésre választ adhatnának. Szerencsére, akadnak olyan elhivatott szakemberek, akiknek a kutatási területe kifejezetten a robbanóanyagokra³² és azok hatásaira irányul³³. A jövőben kutatómunkámat az ő bevonásukkal (bombák osztályozási rendszere, tömege, felépítése stb. Daruka Norbert szerint³⁴) tervezem kiszélesíteni.

30 Borsányi 1985, 124–125.

31 Légtalmai Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap.

32 Daruka, Csurgó 2017, 44–55.

33 Daruka, Kovács, Nyikes 2019, 55–58.

34 Daruka 2014, 68–82.

Eddigi kutatásaim alapján kizártnak tartom, hogy Kassa felett az Eperjesre tartó szovjet gépek dobták le terhüket. Szlovákiát szovjet részről 1941 júniusa és júliusa között egyszer sem érte bombatámadás. Véleményem szerint a Kassát támadó gépek irányítói tudatában voltak annak, hogy milyen célpontot támadnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond Nemzetvédelmi Minisztérium 1941, titkosított iratok, 10. karton, „Eperjes-Kassa Hughes” 1941. április 7. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky 1941, spisy tajné, szkč 10, „Prešov-Bratislava- hughestelegrafné spojenie”. 21.05.1941.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Vzdusné zbrane slovenskej armády 1940-1945, szkč 10, Vojnové denníky a hlásenie 22.06.1941-30.10.1941, 139 listov
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, Szlovákia 1. Hadosztály Parancsnokság 1941, Honvédtiszt, levelezések, iktatási szám 9301-10300, 62. karton – VV1-VDO1 Slovensko Veliteľství 1. divízie oblasti 1941, Obranný dôstojník, korešpondencie, čj. 9301-10300, škč 62.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30., bejegyzés 1941. június 28., 19.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium Szlovák Köztársaság 1939–1945, bizalmas iratok, 119. karton, „Légítámadások elleni intézkedések” 1941. április 7. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky 1939-1945, spisy dôverné, szkč 119, Opatrenie proti leteckým náletom 07.04.1941.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Pozsony 1941. július 9., a szlovák állambiztonság jelentése az idegen gépek átrepüléséről Szlovákia felett – Slovenský národný archív SNA, fond Ministerstvo zahraničných vecí MZV, 16. Vojenská záležitosti, karton 156.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonság jelentése a Kvetnica mellett leszálló magyar gépekről, Pozsony 1941. 07. 10.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal jelentése a magyar gépek folyamatos légtérsértéseiről, Pozsony 1940. 07. 08.
- Tőketerebesi Állami Levéltár, Tőketerebesi Járási Hivatal, Polgári Légvédelem gyakorlata – rádiótelefonhálózat, a tőketerebesi jegyző jelentése a Tőketerebesi Járási Hivatal felé, 1941. 07. 03. – Národný archív Trebišov, CPO-cvičenie a rádiotelefonická sieť

Szakirodalom

- Borsányi Julián 1985. *A magyar tragédia kassai nyitánya: az 1941. június 26-i bombatámadás dokumentációja*. München: Trofenik.
- Daruka Norbert – Csurgó Attila 2017. *Military explosive ordnance – The bomb*. Trhacia Technika 2017, Slovak Republik, Kongresové centrum ACADEMIA Stará Lesná 25.-26. mája 2017: 44-55. (ISBN 978-80-89914-00-5)
- Daruka Norbert – Kovács Tünde Anna – Nyikes Zoltán 2019. *Robbantás hatására bekövetkező szerkezetváltozások elemzése; Műszaki Tudományos Közlemények (10) 1.*: 55–58. ISSN 2601-5773; <https://doi.org/10.33894/mtk-2019.10.07>.
- Daruka Norbert 2014. *Robbanótestek I. - Amit a bombákról tudni érdemes; Műszaki Katonai Közlöny 24 (4)*: 68-82. ISSN 2063-4986.
- Fomin, Vitalij 1993. *A sárga sávok titka, avagy kik bombázták Kassát? Honvédségi Szemle (6)*: 9–14.
- Klubert, Tomáš 2016. *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 138-139.

- Kun József 1990. A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. június–július. *Hadtörténelmi Közlemények* (4): 129–150.
- Légoltalmi Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap
- Ormay József 1992. Még egyszer a kassai bombázásról. *Hadtörténelmi Közlemények* (3) 131–136.
- Ormay József 1991. A Partridge jelentések. *Hadtörténelmi Közlemények*, (2) 117.
- Ölvedi Ignác 1985. Kassa bombázása – „casus belli”. *Történelmi szemle* (2): 335–366.
- Šumichrast, Peter 2006. *Slovenské letectvo na východní frontě*. Cheb: Svět křídel